

HANS KRISTIAN RUSTAD OG TUA FORSSTRÖM "HUR SKA HJÄRTAT VARA I VÄRLDEN OCH VÄRLDEN I HJÄRTAT" EN SAMTALE

Helsingfors 18. oktober 2016. Snellmansgatan, Fredsgatan, Kyrkogatan, Fabiansgatan, Senatstorget, Mannerheimvägen, Alexandersgatan, Simonsgatan. Tua Forsström vandret her som ung student med ei bok av Werner Aspenström under armen og undret om det kunne bli noe av hennes dikt. Og så, plutselig, finner hun fram til "en röst"

Leiligheten. Et arbeidsbord sentralt plassert. Bøker i alle rom. Kunst på alle vegger – Susanne Gottberg og selvsagt Risto Suomis harer. To stykker, og en blå hest som det regner roser over.

Hva var det som gjorde at du begynte å skrive dikt? Og hvorfor er det sånn at det du ønsker å uttrykke, uttrykker du i dikt?

Jag tror att mycket handlar om tillfälligheter. Jag hade turen att växa upp i ett litet samhälle, Backgränd, på den västnyländska landsorten. Det var femtiotal och efterkrigstid. Min mamma var folkskollärare och min pappa som egentligen var skogstekniker hade blivit invalidiserad i kriget och fick övergå till att bli kringresande försäkringstjänsteman. Min lillebror och jag fick mestadels ta vara på oss själva. Det var idealiskt. Jag satt med i skolsalen vid en pulpet från det att jag var kanske tre–fyra år – kan du tänka dig något sådant idag. Mamma undervisade de fyra klasserna i olika ämnen samtidigt; geografi, räkning, grammatik... Jag älskade skolan. Att vara elev, få lära sig saker. Några

av barnen var mycket fattiga och och jag hade ständigt loppor och löss, vi var som en stor syskonskara. Lärarbostaden utgjorde en del av det gula skolhuset och på kvällarna gick jag tillbaka till skolsalen med kartorna och planschererna och hyllan med låneböckerna och planetariet. ”Det är en underbar värld vi leva i, full av skönhet och intressanta, ja häpnadsväckande företeelser...” Skolan var mitt hem och hemmet var skola; på rasterna sprang barnen omkring bland våra höns. Det fanns en samtidighet i det där livet som liknar den samtidighet som poesin ofta kan lyckas härberga. Allt mellan himmel och jord fick plats och hängde ihop. Jag var ett litet barn och jag tror att jag sedan har fortsatt att längta efter det där tillståndet, känslan av sammanhang, och försökt återskapa det, försöker fortfarande.

Du leste mye. Man må lese for å skrive?

Läsa och skriva går nästan inte att skilja från varann, eller hur. Efter att jag hade lärt mig läsa tog jag penna och häfte och gick ut i skogen eller lade mig på mage i något dike och skrev upp vad som föll mig in. Det var nog inget märkvärdigt, det handlade mera om det sensationella i att skriva ord på ett papper och att de betydde något. Det var lustfyllt och självklart och utan avsikt. Det var nog så det började. Jag liksom bara hamnade där i litteraturen som barn och sen ville jag inte bort.

Og så bare begynte du å skrive, og det fungerte?

Jag jobbade som förlagsredaktör i tjugo år på sjuttio- och åttiotalet parallellt med att jag själv skrev. Kollegerna damp in med sina manuskript och sitt självförtroende och sin stolthet över sina verk. Jag upphörde inte att förvånas. Jag avundades dem fruktansvärt eftersom jag saknade en sådan självkänsla. Jag lämnade ifrån mig mina manuskript med tvekan och blygsel. Inte heller kunde jag skriva med någon regelbundenhet, vilket jag tyckte att ytterligare diskvalificerade mig. Jag har visserligen gått med min anteckningsbok i fickan men skrivit under perioder när jag har kunnat och dessutom väldigt långsamt. Numera tycker jag att det är helt okej, man får vara sådan också. Även om jag samtidigt en smula kan avundas dem som skriver massor och bra, det är något genialt med det. Förlagstiden förresten, jag älskade det jobbet och lärde mig massor.

Og så, etter noen år, får du Nordisk råds litteraturpris for diktsamlingen Etter att ha tillbringt en natt bland hästar. Prisen ble delt ut i Göteborg i forbindelse med Nordisk råds miljøkonferanse. Hva husker du best fra de dagene?

Nordiska rådets litteraturpris är ett uttryck för erkänsla som man bara kan drömma om. Jag är fortfarande glad över det. 1998 var prisutdelningen en

ganska formell tillställning med ministrarna i rad och hög saklighetsfaktor. På väg hem från Göteborg slarvade jag bort mitt tal och minns inte mycket av det annat än att jag ville tacka alla, också djuren och särskilt Frigga, den snälla gamla ko som moster Ragnhild lät mig sköta som barn om somrarna på Östergård och betrakta som mitt eget djur. Frigga var det vänligaste kreatur och tolererade all denna hängivna omsorg som ofta måste ha varit påfrestande. Jag undrar om jag nånsin senare har stött på en sån orubblig snällhet. Fridsamheten: äta gräs, producera mjölk, stå i solen och och vara nöjd. Nordiska rådets miljökonferens diskuterade frågor om hur man kan göra de nordiska samhällena mera ekologiskt hållbara. Det var roligt att få priset i det sammanhanget.

Som du var inne på i steden, det tar tid å skrive god lyrikk. Sånn kan det også være. Når du sier at du søkte en ensomhet for å skrive, tenker jeg på Marguerite Duras som i boken Ecrire, i et utdrag fra den delen som på norsk bærer tittelen Å skrive (oversatt av Silje Aa. Fagerlund) forteller at for henne er ensomhet en forutsetning for å skrive. Virginia Woolf trengte et eget rom; Duras trengte et stort hus. Hun kjøpte vel et hus på over 400 kvadratmeter for å ta imot sin familie og sine venner, samt for å få den nødvendige roen og ensomheten. Du forteller at du ville være ensom og utendørs. Føler du et slektskap til en slik ensomhet som Duras beskriver?

När jag som barn gick ut i skogen med penna och häfte var jag ju egentligen inte ensam, jag var i naturen. Som vuxen har jag haft arbetsrum på hjärnan, jagat omkring och hyrt det ena konstigare stället än det andra, ett antal hälsovådliga källare, ett rum högst uppe i ett gammalt brandtorn där det snöade in genom en otät lucka, och så vidare. Ju tillfälligare desto bättre. Huset i Neauphlee-Château som Marguerite Duras berättar om i *Att skriva* skulle härbärgera både ensamheten och skrivandet och drickandet när hon inte kunde skriva samt hennes vänner och älskare, så det är begripligt att hon behövde många kvadratmeter. Jag har älskat många av Duras böcker väldigt mycket men när hon skriver om skrivandet och ensamheten blir det plötsligt olidligt. Mystifierande, på fel sätt.

Det er litt som en klisje at man sier man må være ensom for å skrive. At man må ha arbeidsro, er en ting, men ensomhet, det blir litt...ja, påtatt?

Ja... hur som helst minns jag ändå ett ställe i *Att skriva* där Duras talar om olika författare: de som skriver ”förtjusande böcker, utan mörker. Utan tystnad. Ljusa böcker, som tidsfördriv, reselektyr. Men inte böcker som tränger sig in i tanken och uttrycker den svarta sorgen i alla liv, den slitna frasen i varje tanke.” Den slitna frasen i varje tanke! Det är något med det där, det går kalla kårar längs ryggen. När man har tänkt tillräckligt länge och kanske måst gråta kan det vara hos den slitna frasen man hamnar; kan det vara att hjärtat gråter. Det

första man får sig iprängt är att de nötta uttryck vi kallar klichéer är dåliga och lögnaktiga och man ska hålla utkik efter dem och jaga ut dem till varje pris. Men de kan också vara sanna och beröra oss djupt i kraft av sin direkthet och oskuld och alldaglighet och tafatthet. Det kan finnas en erfarenhet i dem som man delar med en massa människor. De blir arketyper. Den slitna frasen kan vara resultatet av den mest ärliga ansträngning, och om man hamnar där är den sann. Fast nu spårade jag ur, vi talade om rum.

Nei da. Vi snakket om dette med rom og ensomhet. Du føler deg ikke ensom når du skriver poesi?

Nej, jag känner mig inte ensam. Det ligger väl i arbetets natur att de flesta författare behöver lugn och ro, ja ostördhet helt enkelt. Det handlar ju om fysisk avskildhet – praktiska arrangemang. Men det finns få situationer då jag känner mig mindre ensam än när jag får vara i det där tillståndet när det går att skriva ordentligt och det händer nånting. Det är självförlömmande. Tomas Tranströmer kallade vid ett tillfälle för länge sen det där tillståndet ”ett slags kontrollerad extas”. Då känns det som om jag ser tydligt och står i förbindelse med omvärlden genom språket, för en stund verkar allt hänga ihop och också jag ingår i det.

Mange av dine dikt reflekterer en opplevelse av sammenheng, noen ganger eksplisitt. Er det sånn at språket i poesien er koblet til verden, at det er her språkets referensialitet oppstår. Og at det er da du føler deg i ett med omgivelsene. Kan vi forstå det slik?

Om vi tänker att det finns hjärta och värld. Att vi allihopa ingår i natur och samhälle och har att ta ställning till vad vi har omkring oss, vi kan inte undgå det. Vi får gå i dagligt raseri, sorg och otillräcklighet. Under min livstid har det aldrig sett värre ut i världen än nu; alla människor vi skickar iväg för att dö, och vår planet som vi håller på med att förstöra. Vad ska vi göra av hjärta och värld, hur ska hjärtat kunna vara i världen och världen i hjärtat? Inger Christensen svarade underbart på det när hon skrev *Alfabet*.

Mm.... Kan man si noe etter det? Det er et fortreffelig svar til dem som går rundt og tror at lyrikk er en kunstform som ikke er engasjert i og relevant for samfunnet og sin egen samtid.

Kan vi gå litt tilbake til dette med å skrive dikt. Lyrikk er en interartieill kunstform med musikalske og billedlige kvaliteter. Hva er ditt forhold til musikker?

Jag kunde trots mycken flit under ett antal år inte lära mig att spela piano och förstod sent omsider att ge upp. Men det var sist och slutligen inte så sorgligt

eftersom jag började uppleva att dikten erbjuder massor av möjligheter till musikaliska tillämpningar. ”Poesin är en underavdelning till musiken”, sade Inger Christensen. Ta Gunnar Ekelöfs ”Absentia animi” – det är ju ren musik. Jag svimmade nästan när jag läste dikten första gången.

”Abraxax” som avslutter diktet, er et annet eksempel på det musikalske. Du har også skrevet dikt som musikalsk komposisjon. Marianergraven fra 1990 bærer undertittelen Oratorium. Og du har en diktsamling som heter Sånger.

Det finns i alla konstarter tonfall och rytmer som genast sätter i gång någonting inom en själv - i litteraturen och bildkonsten, filmen, dansen... Det finns en rytm i allting, inte minst i bilder, någonting talar starkt till en och hjärtat börjar klappa, man vill svara på något sätt. I den meningen känner jag hur stadigt jag tillhör en tradition och hur allting handlar om att låta sig hänföras och att ta i bruk och föra vidare. Alla fantastiska förebilder och lärare... Jag kan inte räkna dem alla, som det står i psalmen. Samtidigt som jag skriver det här råkar jag läsa en essä om Clarice Lispector som menade att den riktiga litteraturen inte kan inspireras av annan litteratur, för då går den nödvändiga kontakten med livet förlorad. Det kan jag inte förstå. Vi lever ju på många plan, och att vi vänder oss till konsten utesluter ju inte att vi samtidigt går här i våra dagliga liv och omvärld med våra sinnen och kroppar och tar till oss vad vi förmår och processar det. Jag tycker fortfarande att jag är tackskyldig andra allt, också naturen och tingen omkring mig, allt som finns

Det får meg til å tenke på noe jeg har lest om ditt samarbeid med Claes Andersson. Dere har nylig samarbeidet om en teateroppsetning som også inkluderer dikt. Det er også en måte som poesien interagerer med, eller går inn i, andre konstarter på?

Claes Andersson och jag arbetade nyligen i ett par år med DUVteatern i Helsingfors, en fri teatergrupp bestående av skådespelare med intellektuell funktionsnedsättning. Tanken var att tillsammans producera dikter för en föreställning som skulle komma att heta *Den brinnande vargen*. Skådespelarna dikterade och Claes och jag skrev ner texterna så noggrant vi kunde. När vi läste upp vad vi hade antecknat reagerade skådespelarna med eftertryck på minsta nyanser som inte stämde – ordföljder, en stavelse för mycket... De flesta kunde inte läsa och skriva men visste på pricken hur det skulle vara. Det handlade mycket om rytm. Ingen såkallad etablerad poet kunde ha varit mera precis. Nå, det vände ju upp och ner på en massa föreställningar jag hade haft, eller snarare, det var rena jordskredet.

Hva betyr det?

Jo, att det där förhållningssättet till språk som vi kopplar till dikten finns nedlagt i oss alla, precis alla människor alltså, som en beredskap. För många blir det så att den aldrig tas i bruk. Jag vet inte om den kan förstöras. Men den finns, den där beredskapen. Jag lärde mig mycket om poesi av DUVteaterns poeter med intellektuell funktionsnedsättning. En stark upplevelse av identifikation också, känslan av att alla de där tillkortakommandena har också jag, fastän de inte syns.

Når du i dine dikt forholder deg til musikk og bildekunst, skriver du da dikt for å "gjenkalle" et musikalsk eller visuelt uttrykk i skrift, eller er det snarere sansningene og erfaringene i møte med disse kunstuttrykkene som du gestalter?

Det handlar nog om vad mötet med musik eller bilder väcker hos mig själv. Något rör vid mig och anslår en ton, ett tonfall. På något sätt tror jag att det har med ett djupt igenkännande att göra, även om jag kanske inte vet vad det är jag känner igen. I *Den förseglade tiden* citerar Andrej Tarkovskij ett brev han fick från en kvinna i Gorkij: "Jag vill tacka er för *Spegeln*. Min barndom var precis likadan... Men hur kunde Ni känna till det? Det var ju samma vind och samma åska... 'Galka, schasa ut katten!', ropar mormor... I rummet var det mörkt..." Kvinnan skriver att när hon satt där i den mörka salongen som lystes upp av filmen kände hon för första gången i sitt liv att hon inte var ensam. Är det inte fantastiskt? Naturligtvis var hennes barndom inte likadan, inte min heller, men också jag tänker när jag ser *Spegeln* att så där var det att vara barn, det är min barndom också.

Husker du på seminaret på Hamar da vi snakket om dine hare-dikt og om disse diktenes slektskap til tidligere Finland-svensk poesi? Og du som en rebell reiste deg opp og ropte "Det är min hare!". Det var morsomt. Det var et spontant svar som kanskje sier noe om forholdet mellom ulike dikt, og at det ikke er et hierarkisk forhold mellom disse selv om det er en kronologi i når dikt blir skrevet. Det samme kan kanskje sies om relasjonen mellom dine hare-dikt og Risto Suomis bilder av harer. De er alle like virkelige og viktige. Det ene ble materialisert før den andre, men det betyr ikke at begge ikke kan være autonome?

Gissa om jag minns, jag rodnar fortfarande... Allvarligt talat är det något hoppingivande i det när motiv tas vara på och förs vidare och kanske igen från sitt nya sammanhang förs vidare. Det är ju så vi lever också – när vi har sett eller hört eller läst något som gjort intryck på oss vill vi gärna berätta det vidare, ja dela med andra. Vi härmar också. Nåväl. Därför var mitt inlägg i den för övrigt ganska sofistikerade diskussionen minst lika häpnadsväckande för mig själv! För du ska veta att det var allvar, rena ryggmärgsreflexen: Det är min hare

(Latter)

*Vi må komme inn på Tarkovskij. Han er vel så mye poet som filmregissør. Jeg tenker på det han skriver i *Sculpting in Time* om at han betrakter seg selv som en poet. I så måte er det ikke bare en nærhet mellom dikt og musikk, eller dikt og maleri, men også mellom dikt og visuell-teknologiske kunstarter. Fotografiet fanger øyeblikk, noe av det samme gjør poesien. Film og dikt ligger også nær hverandre, syns du ikke?*

Jag håller med dig till punkt och pricka. *Sculpting in Time, Den förseglade tiden*, har som underrubrik ”Reflektioner kring filmkonsten”. Det kunde lika gärna stå ”Reflektioner kring poesin”. Om vi tänker på *Spegeln*. Drömmen blir liksom ett självklart element att röra sig i, vi tänker inte ens på det. Och det där sättet att hantera tiden.

Og dine dikt er din måte å håndtere tiden på. Kan du fortelle litt om hvordan du konkret arbeider når du skriver? Det synes som om mange av dine dikt utgår fra autentiske opplevelser?

Det fin s en hel del noteringar i dikterna som är enkla observationer, som dagboksanteckningar – fåren går och betar på ången mot sjön, jag måste köra hem ved. På väg tillbaka från Helsingfors utbryter det häftig åska med hagelstorm, ingen sikt, jag tar till vägkanten och stannar, en polisbil kör långsamt förbi och så vidare. De har alldeles autentisk bakgrund. Men våra dagar och nätter är sammansatta av tusentals sådana upplevelser, och då är det väl så att dessa som har kommit in i dikterna har haft någon särskild laddning, något hemlighetsfullt eller oroande som leder vidare på något sätt. Till exempel den där situationen på vägen i Mjölbolsta med åskan och hagelskuren och polisbilen som saktade in och kollade mig men lät vara och körde vidare i *En kväll i oktober rodde jag ut på sjön*: jag hade länge försökt skriva en föreställning om de döda och oss och provat en massa och satt där med mina anteckningar, men det var så stumt och abstrakt, och då! där satt jag i bilen medan haglet smattrade mot plåten och när jag kom fram visste jag direkt att det hängde ihop, och så hittade den där dikten en riktning bland andra tänkbara riktningar.

Tack vare åskan och hagelskuren, som jag råkade in i av en ren tillfällighet.

Det er mange slike eksempler i dine dikt, der det ytre spiller inn på det indre, og motsatt. Diktet som åpner Etter att ha tillbringt en natt bland hästar, ”Snön yr over innergårdens rosor”, der kommer også Tarkovskij inn, men også en konkret sanseopplevelse?

Du har så rätt. Jag hade vid den tidpunkten hållit på med Andrej Tarkovskij, tittat på filmerna, läst allt vad jag kom över och *Den förseglade tiden* kunde jag i stort sett utantill. Alltihop hade gjort ett sånt intryck på mig, det kändes direkt livsförändrande och jag visste inte vad jag skulle ta mig till med det – ingen

människa orkade ju tjata om Tarkovskij med mig dag ut och dag in. Nå, jag kom att åka till Sigtunastiftelsen där jag vistades rätt mycket på åttio- och nittioalet, packade upp mina halvdana anteckningar och kände mig allt annat än hoppfull. Från mitt fönster hade jag utsikt över Stiftelsens innergård med praktfulla rosor. Det hade varit en varm oktober och de halvt utblommade rosorna hängde fortfarande kvar. På natten blev det en våldsam snöstorm, det var överkligt -

"Det snöar vanligen inte i Mellansverige i oktober"?

Ja, och på morgonen hade kölden konserverat de mörkt röda rosorna i allt det vita... Det var fantastiskt, chockartat också, upprörande, liksom obscen, för vackert att stå ut med. Jag stod bara där och stirrade och så sa jag: Andrej Tarkovskij, Ni skulle inte godkänna det här. Jag tänkte på Tarkovskijs problematisering av färg på film Ni skulle inte godkänna det här, plitade jag på en lapp, och så utvecklade sig hela boken sakta mak.

Närmest som en tilfeldighet?

En beredskap plus rena slumpen! Det var ju alldeles avgörande. Omslag i vädret tycks ofta vara en räddning, helst så våldsamma som möjligt... Visst svindlar det lite när man tänker på tillfälligheterna.

Ja, for disse tilfældige observasjonene som er autentiske, de blir skapt om til poesi, og til noe som kan angå den som leser. Diktet vil kanskje ikke fungere om det ikke var for den autentiske dimensjonen. Er det viktig for deg at vi som lesere tror på det du skriver?

Det är ju det att man aldrig kan ha en *avsikt* att beröra den som läser. Man kan önska och hoppas, men man kan inte eftersträva det. I den meningen skriver man ju i blindo. Vi kan inte veta vad som angår någon annan, vi kan bara försöka lita på att människor har något gemensamt, eller hur.

Da er vi tilbake til det vi snakket om i sted, nemlig dette med opplevelsen av at alt henger sammen med alt. Det er en opphøyd opplevelse, på en gang en del av hverdagen og samtidig noe mer. Jeg har skrevet ned dette sitatet fra ditt essay "Bondestudentens brev":

Alla stod vid relingen än en gång och tittade mot stranden som hade sjunkit tillbaks in i dimman. Guds hand hade öppnat Vitön denna torsdag i augusti 1998 och stängt den igen. (..) och jag tänkte att tack! jag behöver aldrig uppleva något mer, det här kan jag tänka på tills jag dör, för mer autentiskt kan livet aldrig bli.

Tilsvarende sanne opplevelser finner vi "gjengitt" i dine dikt

Om vi tänker på hur det är när vi läser: vi kommer till ställen där vi plötsligt inte tror på texten. Vi får en intuitiv känsla av att den inte har täckning, hur välformulerat det än är, och kanske i synnerhet just då. Nånting som klingar tomt eller falskt, och det är svårt att sätta fingret på exakt vad det handlar om, vi bara vet att det är något som inte stämmer. Vi tror inte på det. Man vet det också när man skriver. Man kan bli förtjust och frestas att använda språk som just då låter bra men som inte bottnar i en själv, ens egen erfarenhetsvärld, man känner det, den som läser kommer också att känna det, att det inte är sant. Och tvärtom. Man kan också på ett konstigt sätt ställa sig i vägen för sin egen text. Men man skriver ju inte för att ”förverkliga sig själv”, man skriver för att något vill bli sagt.

Det du beskriver, er et epifani, en åpenbaring som skaper en følelse av at alle verdens deler henger sammen. Verden framtrer ordnet. Like fullt, denne opplevelsen må gestaltes i skrift?

Epifani är ett underbart ord. Men epifanier är nog inget som man kan föresätta sig att uppnå, inte ens eftersträva, på sin höjd bara önska – något som under lyckliga stjärnor bara uppstår, på samma sätt som förhöjda ögonblick i våra liv. Jag vet inte. Men jag tänker att det kanske till någon del kan ha att göra med själva arbetet...? Man lägger ju ner en stark känsla i alla de där ofta absurt många försöken och omskrivningarna, en massa energi faktiskt, och tid, och det där bakomliggande arbetet finns ju sedan deponerat i texten. Det är kvar där.

Du, jeg er nødt til å spørre det om alle disse dyrene som dukker opp i diktsamlingene dine: Hester, harer, leopard, voler, bjørner, ulver, elger.... I essayet "Bondestudentens liv" skriver du at det ved dyrenes nærvær er behov for et språk, men at det også må være et rom for det som ikke er ord, "det osägbara, den stora gåtfullhet som vi står inför i djurens nærhet." (s. 199) Kan du si noe om hva du mener med "den stora gåtfullhet"?

Efter att jag hade gett ut *Sånger* var det en kvinna som frågade varifrån alla djuren kommer; det finns massor av djur i dina böcker, sa hon. Finns det? sa jag, och jag var uppriktigt förvånad. Djuren har uppenbarligen varit så självklara att jag inte har kommit att tänka på det.

De har en selvsagt plass i dine dikt?

Jag kommer från landet och det har alltid naturligt ingått djur i min värld, både vilda och domesticerade. Vi förstår inte deras väsen, vi kan inte för ett ögonblick föreställa oss hur det är att vara rävd. Men det finns ögonblick av tyst och stark kommunikation som till exempel när en katt tittar en i ögonen. Den kan titta på dig länge och intensivt, utan att väja med blicken. Det finns en fråga

där: kan jag lita på dig? Det handlar om ett ömtåligt förtroende. Som vi sviker på ett outhärdligt sätt, utom när det gäller våra kramdjur. Nyttodjuren plågar vi ihjäl innan vi äter upp dem, det är en hemsk dödsindustri. Och de vilda djuren – nu när den ena arten efter den andra försvinner vaknar vi upp och vill skydda miljön i tonfall som jag tycker att ofta snarare säger något om hur vi ser på oss själva - att det mera handlar om *våra* behov av en levande natur - vi har insett att det är bra för oss att ha kvar lite spovar och blåklint, som terapi. Men naturen har ett egenvärde och vi ingår faktiskt i den och djuren är våra systrar och bröder, borde det inte vara alldeles självklart?

Gud er språkets uløsbare problem, skriver du et sted. Det samme gjelder dyrene. Mer kan man ikke si. Det er uløsbart.

Ja.

Men hva med skyer da, eller "moln"? "Moln" er et mye finere ord?

Tycker du det?

Ja, synes ikke du... at "moln" er rundere og mykere? Det er noe med vokal-lyden og konsonantkombinasjonen.

Ja, når du säger det... Jag tycker om "moln" också för att det är meteorologspråk. "Tilltagande molnighet" och sådant, jag gillar väderprognoserna.

Hva er det med "moln" og de situasjonene der motivet opptrer? "Molnen" er liksom ikke å forstå som en metafor på imaginasjonen, de er mye viktigere for atmosfæren som jeg tenker er et kjennetegn på din poesi, en forsstrømsk atmosfære?

Menar du att jag håller på mycket med moln? Jo, det kanske jag gör. Överhuvudtaget väder; väder är grundläggande, det är något väder varje dag. Moln är vackra och storslagna och oförutsägbara och ständigt rörliga. Moln är väldiga formationer av vatten och iskristaller som driver ovanför våra huvuden och det skulle vara underligt om de inte påverkade oss. Sinnestillstånd, atmosfär, som du säger. Så är det ju också detta med vattnets kretslopp och att ingen materie försvinner utan omvandlas till nånting annat. Det svindlar. Så det räcker bra för mig att molnen är moln och att de finns att förundras över.

Andrej Tarkovskij brukte jo å få spørsmål om hva alt vannet i hans filmer betydde, hva det symboliserte. Da svarte han "vann er vann". Et annet svar ville vært ødeleggende.

Vi har snakket mye om Tarkovskij. Men det er også en annen poet som er viktig

Från: Tua Forsström [mailto:tua@sendme@ua.com]
Sendt: 8 november 2016 16:08
Till: Hans Kristian Rustad <hans.rustad@himm.no>
Emne: Re: SV: W.A.

Håller med dig beträffande allt! Tua

On 2016-11-08 12:22, "Hans Kristian Rustad" <hans.rustad@himm.no> wrote:

God förmiddag Tua,

Jag leste Israpport i helgen, to ganger, langsomt. Den er virkelig god, synes jeg, særlig diktens fram til del 4, men prosadiktens er også fine. Mine favoritter er «Åkra Ekstra», «Smarran», «Svar på en ærtydende farta» og selvsagt åpningsdiktet (i Samlede), "I Sandlådan".

Og så har jeg læst "Bondestudentens siste brev" mange ganger. Det er et fantastisk dikt, sørende, klokt, stertenkent og klinglig godt.

Ny og oppdatert rapport følger senere!

Ha det godt så lenge og nyt dagen,
Hans Kristian

for deg. Werner Aspenström skriver du om i essayet "Bondestudentens brev", og du skriver et dikt som du dedikerer til ham i Efter att ha tillbringat en natt bland hästar, diktet "Sommarrapport. Till W.A.". Hva var det som skjedde da du som ung poet leste ham? Kan du forklare den stemmen, den tonen, som du fant fram til da du leste og gjenleste hans dikt? Hva slags stemme er dette, er det mulig å beskrive den?

Jag kan inte formulera det, Hans Kristian. Det är något med diktionen, något som är bara självklart. Lite som en underbar liten enbuske som har stått där hela tiden nära huset och som jag har passerat år ut och år in och sedan mitt i allt fått syn på och nu är medveten om hela tiden.

(Her må vi ta en pause i samtalen for å flytte Tuas stiklinger. De små plantene som ennå ikke riktig har slått rot, står i vinduskarmen, i solen. Det er ingen skyer på himmelen)

Henvendelsesformen synes å være viktig i dine dikt. Du skriver ofte til noen som i et brev, eller du henvender deg til noen. "Jag skriver för att jag besøkte / Er konsert" eller "Förlåt att jag stör Er ännu en gång."

Hm. De där tilltalen dyker upp från ingenstans, och oftast vet jag inget om adressaterna heller. Med ett par tre undantag: brevet till Werner Aspenström är inte det minsta konstigt, det hade i stort sett gått att klistra ett frimärke på och skicka iväg om han hade levat. Han var min vän och jag skrev för att jag saknade honom. De andra breven är annorlunda. Jag skrev till Marilyn Monroe, ganska bekymrat, måste jag säga. Och så Andrej Tarkovskij, som jag verkligen betvivlar att hade uppskattat mina kontaktförsök, han verkar ha varit extremt jobbig, men han var ju död han också och kunde inte göra något åt saken. Resten av brevdiktarna är följder av tilltal som bara dök upp i huvudet. Av någon anledning är de fulla av ursäkter. "Förlåt att jag stör Er ännu en gång, Herren prövar oss alla", "Förlåt att jag upptog Er tid", osv. Nu när jag får syn på det undrar jag om det är något lite skumt med alla dessa ursäkter...?

Jeg vet ikke. Jeg tenker på diktet som du skrev til Paal-Helge Haugens festskrift i anledning 70-årsfeiring som Unni Langås redigerte. Diktet heter "Brev till en vän från den västnyländska skogen", der heter det i første linje "Jag vill gärna rapportera:". Det er noe unnskyldende og beskjedent over det hele, som gir mye kraft til ordene i neste linje: "Det är aldrig så tyst som i oktober". Dette unnskyldende passer godt til din rolige, milde og litt beskjedne stemme. Du vil liksom ikke forstyrre noen, selv om det du sier eller skriver er verdt å lytte til/lese.

Ja, ett av de här vädjande breven vet jag att går tillbaka till nånting jag läste för väldigt länge sen, Janet Frames roman *State of Siege*. Jag hoppades för övrigt hett att Janet Frame skulle hinna få Nobelpriset innan hon dog, men det lyckades inte. Nåväl, den här boken handlar om en ensamstående pensionerad lärare som får för sig att hon ska förändra sitt liv och flytta från södra Nya Zeeland som är hela hennes livssammanhang till en nordlig del av landet där naturen, samhället, allt, är en motsats. Hela existensen vänder sig emot henne och hennes livssituation blir en våldsam stormnatt i det avsides belägna hus där hon flyttat in, de döda i hennes liv knacker på dörren och hon blir alltmera ångestfylld och rädd. Hon får fram telefonnumret till församlingens kyrkoherde och ringer honom och ber om hjälp. "Förlåt att jag stör Er..." Jag minns det som att hon ringer två gånger, och båda gångerna svarar han lika vänligt att han förstår men kan tyvärr inte hjälpa henne just då, i det läget.

Det er også en litt annen form for henvendelse i noen av dine dikt. F.eks. skriver du i Sanger:

*Men om du är ensam är jag ensam
Mänskor kommer och går och har olika kläder
Talar en massa språk och frågar och tycker om olika saker
Tappar bort sig och vänder och går tillbaka
Döljer för pilgrim trött solen sitt sken*

Sanger handler om å miste noen og forsøke å finne tilbake? Jeg liker diktet godt, og spesielt fin er første linje. Det er den som får diktet til å fungere, synes jeg?

I *Sanger* søker någon en storasyster som har försvunnit, hon går alldeles konkret omkring på gatorna och söker. Det blev nog en ganska sorgsen bok med ett sorgset tilltal, men kunde just inte bli något annat.

I disse henvendelsen er det en kontakt mot noe, det ytre som vi snakket om i sted, men også en mer konkret håndutstrekning til mennesker, om de er døde eller levende. Men nettopp fordi du skriver om at du henvender deg

til mennesker, underbygger henvendelsesformen også en ensomhet, noe smertefullt?

Jag antar att vi alla har smärtpunkter, sådant som vi hamnar att gå och processa år efter år, kanske hela vårt liv. Känslor av skuld i förhållande till de döda, till exempel. Tillkortakommanden, skam. Allt som gör ont. Eftersom det inte lämnar oss fortsätter vi att söka uttryck för det. Andrej Tarkovskij säger att *Spegeln* handlar om mänskorna han tyckte så mycket om utan att han kunde uttrycka det... Tarkovskij menar att två saker konstituerar oss: vår känsla av egenvärde och vår förmåga att älska, och jag tänker att ingenting kan vara mera sant. Det är så sant att jag kan gråta när jag tänker på det. Förmågan att älska, alltså – inte det där med att själv vara sedd och älskad, som vi får höra till lust och leda. Då faller det en annan belysning över dikotomier som ensamhet - gemenskap också. I Sverige har ordet ”ensam” blivit så tragiskt att man har avskaffat det. En annan sak är att vi antagligen alla längtar efter och behöver andra människor, också efter att själva vara behövda. Vi fortsätter att gå fram till någon. När man blir övergiven kan man uppleva det som om man försvunnit, också språket går i tusen bitar och man får börja från scratch och försöka sätta ihop allt på nytt. Det finns kanske förluster som är för stora och tar språket med sig, jag vet inte. Efter att mitt barnbarn dog vet jag inte för tillfället vad som är reparabelt.

Det er så uendelig trist. Det går ikke an å legge et slikt tap bak seg selv sagt. (Jeg tenker på om jeg skal spørre Tua om det er mulig å skrive dikt etter barnebarnets død, men jeg gjør det ikke.)

Jeg tenker på det at minner og minnet er viktig, særlig i dine senere diktsamlinger. Det har Michel Ekman skrevet grundig og godt om i Harens almanacka. Tenker du at det er en spesiell forbindelse mellom poesi og minne?

Minnet förändras ju i rasande takt – både vårt sätt att minnas och det vi minns. När vi blir äldre faller stora områden av livet i glömska – ja, åtminstone för mig – och allt ljus faller på vissa enskilda situationer med en sådan styrka att det nästan hotar att blända en. Jag tycker man uppfattar saker väldigt tydligt retrospektivt, litet som när man efter lång tid läser en bok på nytt. Man ser orsakssammanhang i en ny belysning. Allt vad vi gör och säger precis i det här ögonblicket påverkas ju av det förflutna, och inte minst tvärtom. Presens och imperfektum förutsätter varann.

Det er i dine dikt noe som pågår, noe som ikke slutter. Du sier et sted at din tid er imperfektum, en slags tid som er uavsluttet, framkalt av minner og av glemsler. Kan du forklare?

Ja... jag tycker mycket om imperfektum. När vi talar i imperfektum betyder det ju inte något avslutat, att vi lägger något bakom oss och går vidare. Imperfektum inbegriper ju presens eftersom jag säger det här till dig, just nu, på det här sättet, som jag minns det. Om jag säger till dig att i går började det regna när jag gick till butiken, så säger jag det just nu. Vi vill vara närvarande i ögonblicket och så vidare, och det är säkert inte alls dåligt att öva sig i lite *mindfulness*, men så fort du vill uttrycka det pågående är det redan förflutet.

Man må kanskje vurdere bruken av imperfektum fra et tilfelle til et annet?

Man får väl göra som man vill så länge man älskar grammatiken. Jag tänker på Inger Christensen igen, jag älskar grammatiken lika hett som hon gjorde. Hon har till exempel skrivit om ordklasserna, särskilt prepositionerna, dessa oansenligaste av ord. Det är en grundhållning. Grammatiken är ordning och reda. För mig är imperfektum minnets och drömmarnas självklara tempus, och det är rörligt liksom minnet och minnena är rörliga. Det är omöjligt att föreställa sig hur vårt medvetande skulle se ut om vi saknade förmågan att minnas. Hur skulle vi kunna uppfatta sammanhang och kontinuitet och tid? Vi skulle inte kunna ordna någonting och vi skulle inte kunna drömma. I poesin fungerar minnet sällan som rekonstruktion, tror jag. Mera som fragment som kommer och går och värnar sin hemlighet, liksom drömmarna, och tillför något som vi inte kan motivera eller förstå eller uttrycka på något annat sätt.

Og når vi leser, fungerer ikke minnet på en lignende måte?

Man glömmet förvisso småningom det mesta man läste, åtminstone jag, men ändå ligger böckerna kvar där nånstans som en reservoar vi tillgår utan att kanske ens vara riktigt medvetna om det. Och tvärtom: fragmenten som sitter som berget och fortsätter mala i medvetandet genom årtionden och som man förändrar från tid till tid, så att man häpnar när man sedan återser dem! När jag tänker på mina Gunnar Ekelöf-varianter i huvudet... Fast han skulle kanske inte alls ha någonting emot det. Han höll ju på likadant själv.

Det er en etikk å spore i mange av dine dikt, en etikk som er rettet mot individet, eller kanskje er det mer rett å si at den er rettet mot menneskeheten via individet, diktjeget. Man kjenner på individets ansvar for andre mennesker, at man ganske enkelt må ta vare på hverandre fordi det er det mennesket er, det som gjør mennesker til mennesker. Man må ta vare på hverandre fordi det er i dette ansvaret for den andre at menneskehetens framtid ligger. Dette kan minne om Tarkovsky som i essayet «After Nostalgia» skriver at «the way must be found for one person to reach another. Such is the sacred duty of humanity towards its own future, and the personal duty of each individual.» (s. 206). I diktet "(Houdini i Karis)" heter det "Att man går fram till någon

Från: Tua Forström [mailto:sendmeTua@gmail.com]
Sendt: 29 oktober 2016 17:18
Till: Hans Kristian Rustad <hans.rustad@helsinki.fi>
Ämne: Re: Gode nyheter! Nordisk poesifestival - Hamari

Hej käre Hans Kristian

Eeej juist hem. Tack till dig själv! Jag har tänkt på gårdagen med dig och har privilegierat jag är - att få hålla på med något som saknas som såvete och ha så fantastiskt roligt! Det är lätt att prata med dig, och ditt insiktskapande, och det var som att vara med en vän som var värt sin vänt.

Tack för inbjudan till Hamari 2017 - jag kommer gärna. Ni är jättegenerösa.

Hoppas du hunnit till Kuusama?

Jag tänker lite vidare och antecknar vad som faller mig in. Men fint om du vid tillfälle kan sticka den version du har skrevt ut vi pratade - du har en bättre ordning på det än jag. Och sen fortsätter jag då

Om vi inte hörs innan, riktigt god hälsa

Tua

och menar något. Att man stannar kvar.” Og tidigare i dag nevnte du noe jeg noterte ned, nemlig at man skriver for at ”något vill bli sagt”.

Tarkovskijs existentiella allvar är av det slaget att inte alla står ut med det. Det kan bli en provokation. Jag minns någon som såg det som höjden av löjlighet att Domenico i Nostalgia tror att världen kan räddas genom att någon går genom bassängen med ett brinnande ljus i handen. Med Houdini i Karis var det så att jag för kanske tjugo år sedan råkade läsa en artikel i lokaltidningen Västra Nyland om en kille som jobbade som rörmokare och bara en dag beslöt sig för att han ville bli fakir. Han berättade att han gjorde sig en egenhändig matta av spik och glasskärvor, och så satte han i gång med att öva. Det tog tid och gjorde ont men han lärde sig, tog ett anslående artistnamn och började turnera med en cirkus. När reportern förundrade sig över det hela svarade mannen att det bara handlade om att man måste vilja något. Det här var min utgångspunkt när jag började skriva dikten långt senare, något annat visste jag inte, annat än att historien berörde mig och jag ville fundera på den. Den här mannen gjorde inte livet bekvämt för sig men han menade något.

Hjertet og verden

Selfie:

*Redaktör Hans Kristian Rustad
og forfatter Tua Forström
under besøk i Helsingfors.*